

У смузі Південного фронту тривав наступ частин вермахту. Щоб не допустити прориву стратегічного фронту, зберегти війська і створити резерви, Ставка наказала військам Південно-Західного та Південного фронтів із 17 жовтня розпочати відхід на лінію Касторне — р. Оскіл — Красний Лиман — Горлівка — Таганрог і закінчити його до 30 жовтня. Шляхом скорочення фронту передбачалося вивести в резерв на Південно-Західному фронті 6 стрілецьких дивізій і 2 кавалерійські корпуси, і на Південному — не менше 3 стрілецьких дивізій. Для оборони Ростова, який був найважливішим стратегічним пунктом і свого роду брамою на Кавказ, Ставка наказала військовій раді Північнокавказького військового округу сформувати 56-у окрему армію у складі 5 стрілецьких, 4 кавалерійських дивізій і 1 танкової бригади⁵⁹. Цього разу всі рішення Ставки були виконані. З проведенням *контрнаступальної операції радянських військ під Ростовом (17.11–2.12.1941 р.)* південна ділянка радянсько-німецького фронту надовго стабілізувалася.

Таким чином на початок зими 1941 р. практично вся територія України перебувала під німецькою та румунською окупацією. Лінія фронту проходила майже по західній межі сучасної Луганської області. На Кримському півострові у цей час тривала оборона Севастополя.

2.4. Оборона Одеси (5.08.41–16.10.41) та Севастополя (30.10.41–12.07.42).

Боротьба за Кримський і Таманський півострови (середина вересня 1941 р. — 19.05.42)

Перебіг оперативно-стратегічних дій на півдні, самостійні та спільні фронтові й армійські операції радянських військ у взаємодії з силами Чорноморського флоту в обороні Одеси та Севастополя, боротьбу за Кримський півострів у 1941–1942 рр. варто розглянути окремо.

У ході серпневого відступу військ Південного фронту Ставка ВГК наказала Одесу не здавати, обороняючи місто до останньої можливості, залучаючи для цього і Чорноморський флот (директива № 00729 від 5.08.1941 р.⁶⁰). Створена за нака-

зом Ставки 10 серпня окрема Приморська армія відійшла до Одеси й організувала разом із Чорноморським флотом оборону. Німецьке командування, потребуючи сил для наступу на території Лівобережної України й у Криму, наказало 4-й румунській армії оволодіти Одесою в короткий термін. Противник мав понад п'ятиразову перевагу у силах і засобах. Але радянські війська відбили всі атаки. Коли противник підійшов до Криму і виникла загроза захоплення півострова, а Одеса залишилася далеко в тилу ворожих військ і підтримка зв'язку з її захисниками стала проблематичною, Ставка вирішила евакуювати місто (директива №002454 від 30.09.1941 р.⁶¹), перекинувши Приморську армію для захисту Кримського півострова. Це було зроблено на кораблях Чорноморського флоту — до 16 жовтня армія переправилася на Кримський півострів.

При обороні Одеси сухопутні з'єднання і флот скували більш, ніж на два місяці 18 румунських дивізій. Цим вони надали істотну допомогу військам Південного фронту при відході за Дніпро й у наступних боях. Збереження Одеси як військово-морської бази сприяло також підтримці вигідного оперативного режиму у всій північно-західній акваторії Чорного моря. Наявність флоту стала однією з найголовніших умов тривалої оборони Одеси.

На час виходу 11-ї німецької армії до кримських перешийків (середина вересня) їх обороняли 3 стрілецькі дивізії 51-ї окремої армії, які 28 вересня відійшли на Ішунські позиції. Операцію із захоплення півострова гітлерівське командування планувало провести у другу чергу, після оточення військ Південного фронту в районі Мелітополя. На цей час тили 11-ї армії були прикриті з боку Криму визначеними з'єднаннями та частинами. Після захоплення Бердянська 7 жовтня основні сили 11-ї армії повернулися на півострів.

Командуючому 51-ю радянською армією було наказано до прибуття з Одеси у Крим Приморської армії утримувати Арабатську Стрілку, Чонгарський перешийок, південний берег Сиваша й Ішунські позиції. З прибуттям Приморської армії на 18 жовтня у складі військ, що обороняли Крим, нараховувалося 12 стрілецьких і 4 кавалерійські дивізії. Усього у цьому

угрупованні налічувалося близько 100 тис. чол., 1000 гармат і мінометів, понад 100 танків і 47 літаків⁶². Цих сил було достатньо для організації оборони кримських перешийків. Однак командувач 51-ї армії не зміг правильно оцінити обстановку й, боячись висадження морських десантів противника, розкидав свої сили по півострову. Для оборони перешийків були розгорнуті тільки 4 стрілецькі дивізії на Ішунських позиціях і одна — на Чонгарському півострові. Дві дивізії Приморської армії, що здійснювали марш із Севастополя до перешийків, могли прибути туди не раніше 23 жовтня.

Для наступу у Криму противник підготував 11-у німецьку армію і румунський гірський корпус (усього 7 німецьких піхотних дивізій і 2 румунські бригади). Угруповання нараховувало близько 124 тис. чол., понад 2000 гармат і мінометів, більше 100 літаків. Таким чином, до початку наступу супротивник переважав радянські війська у живій силі в 1,2 рази, по артилерії й авіації в 2 рази, але танків не мав⁶³.

Відновивши 18 жовтня наступ, ворог протягом десяти днів боїв прорвав радянську оборону на Ішунських позиціях. Для об'єднання зусиль сухопутних сил і Чорноморського флоту, що обороняли Крим, 22 жовтня було створене командування військ Криму (командуючий — віце-адмірал Г. Левченко), якому підпорядковувалися війська 51-ї окремої і Приморської армій та сили Чорноморського флоту (директива Ставки ВГК № 004055 від 22.10.1941 р.⁶⁴). Командуючий військами у Криму вирішив відступити на тилловий оборонний рубіж, що проходив по лінії Радянський — Ново-Царицине — Саки, і закріпитися на ньому. Однак виконати це не вдалося, тому що противник 31 жовтня вийшов до станції Альма і зав'язав бої на підступах до Севастополя. Щоб не допустити захоплення головної бази флоту, було вирішено відвести туди Приморську армію. Війська 51-ї армії одержали завдання прикрити керченський напрямок. Незважаючи на зручну для оборони місцевість, підрозділи 51-ї армії не змогли зупинити противника і 16 листопада були евакуйовані на Таманський півострів.

Таким чином, до середини листопада 1941 р. противник опанував майже весь півострів. Головна база Чорноморського

флоту — Севастополь — виявилася у зоні безпосередньої дії артилерії й авіації. Після цього кораблі флоту, крім декількох, залишених для вогневої підтримки севастопольського гарнізону, довелося перебазувати в порти Кавказького узбережжя.

4 листопада наказом командуючого військами Криму був створений Севастопольський оборонний район (СОР), який охоплював усі сухопутні, морські і повітряні сили, що знаходилися у місті. 9 листопада до Севастополя підійшла Приморська армія, після чого загальна чисельність військ СОР збільшилася до 50 тис. чол. З урахуванням гармат берегової артилерії флоту тут нараховувалося до 170 стволів і 180 одиниць 82- і 120-мм мінометів.

11 листопада противник відновив наступ на Севастополь, який підтримувало авіаційне угруповання у складі 100 літаків. Проте радянські війська відбили листопадовий наступ, скупившись на Кримському півострові з'єднання 11-ї німецької армії, не дозволивши використовувати їх ані для удару на Кавказ через Керченську протоку, ані для надання допомоги 1-й танковій армії під Ростовом.

Війська Севастопольського оборонного району, посилені за вказівкою Ставки 1 стрілецькою дивізією, 1 бригадою морської піхоти та кількома маршовими батальйонами зі складу Закавказького фронту, у період з 17 грудня 1941 р. до 1 січня 1942 р. відбили другий наступ німецьких військ на Севастополь. Директивою Ставки ВГК № 005898 від 20.12.1941 р. СОР, який раніше напряму підлягав Ставці, підпорядковувався командуючому Закавказьким фронтом.

Ставка ВГК ще 7 грудня затвердила поданий командуванням Закавказького фронту план десантної операції на Керченському півострові (директива №005471 від 7.12.1941 р.⁶⁵). Метою *Керченсько-Феодосійської десантної операції (25.12.41–2.1.42)*⁶⁶ визначалося оволодіння Керченським півостровом, відволікання сил противника від Севастополя і створення умов для проведення в подальшому операції зі звільнення Криму. Чорноморський флот та Азовська військова флотилія на час операції підпорядковувалися командуючому Закавказьким фронтом.

Керченсько-Феодосійська десантна операція здійснювалася силами 51-ї і 44-ї армій Закавказького фронту, Чорноморським флотом і Азовською військовою флотилією за підтримки авіації фронту і флоту в період з 25 грудня 1941 р. до 2 січня 1942 р. Вона стала найбільшою десантною операцією війни. У період 26–31 грудня 1941 р. з кораблів і суден Чорноморського флоту й Азовської військової флотилії на північне та східне узбережжя Керченського півострова й у район Феодосії було висаджено понад 40 тис. чол., 1760 коней, 43 танки, 434 гармати і міномета, 330 автомашин, 18 тракторів, 170 візків і двоколок, 978 тонн боєприпасів, 181 тонна продовольства та фуражу і 250 тонн різних вантажів⁶⁷.

Хоча у ході операції радянським військам не вдалося оточити і знищити німецьке угруповання па Керченському півострові, на початок січня 1942 р. вони просунулися у західному напрямі на 100–110 км, зайнявши Керченський півострів з важливими містами і морськими портами Керч та Феодосія. Гітлерівське командування було змушене припинити другий наступ на Севастополь і перекинути звідти частину сил у район Феодосії, у зв'язку з чим становище військ, що обороняли Севастополь, поліпшилося. Радянське командування ще в період завершення Керченсько-Феодосійської десантної операції розраховувало продовжити наступ із метою повного звільнення Кримського півострова.

2 січня Ставка затвердила поданий командуванням Кавказького фронту (30.12.41 р. Закавказький фронт був перейменований у Кавказький; командуючий — генерал-лейтенант Д. Козлов, начальник штабу — генерал-майор Ф. Толбухін) план подальших дій фронту і вказала, що завдання зі звільнення Криму повинне здійснюватися «діями головних сил на напрямі Джанкой, Перекоп, Чонгар, наступом однієї армії на Сімферополь і висадкою морських десантів у районах Алушта, Ялта, Перекоп і насамперед у районі Євпаторії» (директива Ставки ВГК № 170005 від 2.1.1942 р.⁶⁸). Цією ж директивою Ставка зажадала всіляко прискорити зосередження військ, для чого запропонувала використовувати всі можливі засоби чорноморського військового і цивільного флотів для перекидання

військ у Крим. Для розвитку і завершення операції командуванню фронту було дозволено додатково перекинути на півострів управління 47-ї армії, 2 горно-стрілецькі дивізії й 1 танкову бригаду, а також ужити всіх заходів до швидкого перебезування на Керченський півострів, а надалі й у Крим, фронтової та на-самперед винищувальної авіації.

В обстановці, що склалася на початку січня, Ставка не виключала можливість відходу противника з Криму. У цьому випадку війська Кавказького фронту зобов'язувалися негайно перейти у загальний наступ усіма наявними на півострові силами і засобами, незалежно від закінчення зосередження з метою виходу на Перекоп і Чонгар, аби відрізати шляхи відходу противника.

Однак німецьке командування сподівалося утримати у своїх руках Крим і цілком очистити його від радянських військ. Командування 11-ї армії теж розробляло план наступальної операції⁶⁹. Для забезпечення її успіху на початку січня німецькі війська у Криму були підсилені двома піхотними дивізіями, а пізніше додатково — піхотною, легкою піхотною і танковою дивізіями.

Командування Кавказького фронту не тільки не зуміло вчасно, ретельно й у повному обсязі підготувати наступальну операцію по звільненню Криму, але і не вжило належних заходів до надійного закріплення військами зайнятих рубежів. Зокрема протиповітряна оборона феодосійського порту, який повинен був відігравати ключову роль у забезпеченні військ фронту, була організована недостатньо. Це дозволяло авіації противника систематично завдавати ударів по порту, унеможливаючи його використання транспортом Чорноморського флоту.

Противник, випередивши війська Кавказького фронту, 15 січня сам перейшов у наступ, прорвав слабко організовану оборону радянських військ, вийшов до Феодосії і захопив її. Війська Кавказького фронту відступили на Ак-Монайський перешийок, що значно погіршило умови для підготовки наступу по звільненню Криму.

28 січня директивою № 170070⁷⁰ з метою зручності управління і більш успішного вирішення завдань зі звільнення Криму Ставка наказала реорганізувати Кавказький фронт, розділивши

його на Кримський фронт (очолювався командуванням колишнього Кавказького фронту) і Закавказький військовий округ. До складу Кримського фронту ввійшли війська розформованого Кавказького фронту, дислоковані на Керченському і Таманському півостровах і в районі Краснодар. Командуванню Кримського фронту підпорядковувалися війська СОР, Чорноморський флот, Азовська військова флотилія і Керченська військово-морська база.

У цей же день Ставка ВГК вказала командуючому Кримським фронтом, що основним завданням майбутньої операції має стати допомога військам СОР, для чого головний удар основного угруповання фронту направити на Карасубазар і виходом у цей район створити загрозу військам противника, що блокують Севастополь. Отже, мета майбутньої операції в порівнянні з її початковим задумом була дещо звужена. Ставка також наказала не залучати до наступальної операції війська СОР, поставивши перед ними основне завдання — обороняти Севастополь на займаних позиціях. Поряд із цим вона зажадала в найближчі ж дні різко підсилити раніше висаджений десант у районі Судака. Операцію передбачалося почати лише по прибуттю на Керченський півострів двох танкових бригад і окремого батальйону танків КВ, спрямованих Ставкою до складу Кримського фронту, а також після поповнення дивізій живою силою. До складу фронту додатково направлялися три стрілецькі дивізії. Операцію було призначено на 13 лютого (директива Ставки ВГК № 170076 від 2.02.1942 р.⁷¹).

Однак підготувати наступ до зазначеного терміну фронт не зміг, і наступ розпочався тільки 27 лютого. До його початку фронт мав у своєму розпорядженні достатні сили, що забезпечували йому значну перевагу над противником (тринадцять радянських дивізій проти трьох німецьких). Однак погана організація наступальних дій, насамперед абсолютне незнання системи оборони противника, недостатність артилерійського забезпечення, взаємодії піхоти і танків з артилерією та авіацією призвели до того, що наступ, який розпочався з великим запізненням, не дав очікуваних результатів. Війська фронту лише трохи просунулися вперед, але прорвати оборону противника і відкрити собі дорогу в гліб півострова не змогли.

У березні і першій половині квітня війська Кримського фронту неодноразово здійснювали спроби прорвати ворожу оборону, але успіху не домоглися. У той же час війська СОР продовжували утримувати Севастополь, приковуючи сили 11-ї німецької армії. Своєрідність Криму, як району бойових дій, диктувала необхідність тісної взаємодії сухопутних військ і військово-морського флоту. Підпорядкування Чорноморського флоту й Азовської військової флотилії командуванню Кримського фронту дозволило більш цілеспрямовано використовувати сили флоту для сприяння сухопутним військам при вирішенні ними бойових завдань у Криму.

Чорноморський флот використовувався для оборони Севастополя, прикриття південного флангу сухопутних військ від обстрілу кораблями противника з моря і від висадження десантів, для десантування радянських військ і зриву морських перевезень ворога. Флот здійснював доставку військ і перевезення вантажів. Із 1 листопада 1941 р. до 1 травня 1942 р. у Севастополь морем було доставлено 77 тис. 726 чол., 405 автомашин, 19 тис. тонн боєприпасів, 21 тис. тонн продовольства і фуражу, 78 гармат, 628 мінометів та інші вантажі й озброєння⁷².

Взаємодіючи з військами Кавказького (Кримського) фронту і СОР, Чорноморський флот із січня по березень 1942 р. здійснив п'ять десантів тактичного значення на узбережжя Криму. Забезпечуючи дії радянських військ на Кримському півострові, Чорноморський флот та Азовська військова флотилія в період з 29 грудня 1941 р. до 13 травня 1942 р. між портами Керченського півострова і Кавказького узбережжя перевезли більше 290 тис. чол., 956 гармат, 645 танків, 60 бронемашин, 5591 автомашину, 1117 тракторів, 407 причепів, 48 тис. 500 тонн боєприпасів і понад 150 тис. тонн інших вантажів⁷³.

У цілому обстановка в басейні Чорного моря трохи поліпшилася для радянської сторони. Звільнення радянськими військами Керченського півострова полегшило становище оточеного Севастополя. Бойові дії сухопутних військ скували значну частину військ противника на суші, а морські сили поставили під загрозу комунікації ворога на морі. У зв'язку з цим

німецьке командування було змушене перекинути в акваторію Чорного моря комбінованим шляхом, використовуючи річки Ельба і Дунай, залізниці й автостради значну кількість малих надводних і підводних кораблів. До липня 1942 р. у Чорному морі діяли 1 допоміжний крейсер, 7 есмінців і міноносців, 8 сторожовиків і канонерських човнів, 7 субмарин, 16 торпедних катерів і до 100 десантних барж противника. У травні 1942 р. над чорноморською акваторією стали з'являтися у великій кількості німецькі літаки-торпедоносці, які діяли проти радянських кораблів.

Оборонна операція Кримського фронту на Керченському півострові (8–19 травня 1942 р.). У середині квітня 1942 р. Ставка ВГК, затверджуючи рішення військової ради Кримського фронту про тимчасовий перехід до оборони, залишила у силі основне завдання фронту — очищення від противника Криму (директива № 170302 від 21.04.1942 р.⁷⁴). Важливою попередньою умовою для підготовки наступу було утримання займаних рубежів, організація міцної оборони і поліпшення становища військ на окремих ділянках. Однак командування фронту протягом квітня і першої декади травня продовжувало займатися розробкою планів наступальних дій і зовсім не приділяло уваги організації глибоко ешелонованої оборони.

Довжина головної смуги оборони становила 27 км, а глибина не перевищувала 4 км. Друга оборонна смуга була обладнана від переднього краю першої смуги на правому фланзі на 12 км, а у центрі і на лівому фланзі зливалася з нею. Армійський тилловий рубіж, Турецький вал і керченські оборонні позиції не були підготовленими в інженерному плані і військами не займалися. Артилерійські протитанкові резерви у фронті й арміях не створювалися, командні пункти для управління боєм не готувалися. Маскування і протиповітряна оборона військ та, особливо, штабів були відсутні. Оперативна побудова фронту залишалася одноешелонною. Фронтіві резерви розташовувалися поблизу переднього краю оборони, що створювало загрозу їх розгрому від перших ударів авіації й артилерії противника. Виснажені в попередніх боях з'єднання не були замінені.

Лише 7 травня, коли начальник штабу Північнокавказького напрямку довів до відома командування фронту про можливий наступ противника в період 10–15 травня, командуючий фронтом доповів у Ставку план заходів щодо посилення оборони. У плані передбачалося посилення лівого крила, створення рухомих протитанкових резервів, форсування оборонних робіт і виведення у другий ешелон управління 47-ї армії з покладанням на нього організації оборони в тилу. Однак здійснити ці заходи було вже неможливо, тому що противник 8 травня перейшов у наступ. До його початку Кримський фронт мав загальну перевагу у силах і засобах. Здійснивши головний удар уздовж узбережжя Феодосійської затоки, противник прорвав 8 травня оборону 44-ї армії і змусив її війська до відходу у східному напрямі. Ставка ВГК зажадала від командуючого фронтом негайної організації контрудару по флангу і тилу наступаючого противника. Але зв'язок із військами вже було втрачено. Противник продовжував розвивати успіх.

З огляду на глибоке вклинення ворога на лівому крилі фронту і нездатність командування налагодити управління та здійснити протидію противнику Ставка зажадала в ніч на 10 травня швидкого відведення військ фронту на позиції Турецького валу й організації стійкої оборони. Однак командування фронту не забезпечило виконання і цього завдання. Відвід військ розпочався з великим запізненням і проходив неорганізовано. 16 травня ворог узяв Керч. Радянські війська були змушені за складних умов почати евакуацію на Таманський півострів, яка закінчилася 20 травня 1942 р. У результаті з Керченського півострова евакуйовано 86 тис. 196 чол., у тому числі 23 470 поранених⁷⁵.

Унаслідок великих прорахунків, допущених як при підготовці, так і у ході оборонної операції, Кримський фронт у травні 1942 р. зазнав серйозної поразки. Усього протягом травня війська фронту втратили 176 тис. 566 чол., 347 танків, 3476 гармат, мінометів і 400 літаків⁷⁶. Основна причина невдач полягала в повному нерозумінні природи сучасної війни командуванням фронту, і особливо командуванням 44-ї і 47-ї армій. Одержавши вказівку Ставки про організацію стійкої обо-

рони, командування всіх рівнів не вжило заходів до створення глибоко ешелонованої оборони, підготовленої в інженерному плані. Жоден з оборонних рубежів Керченського півострова не був придатний до оборони. Навіть головна оборонна смуга складалася з окремих стрілецьких окопів, не зв'язаних між собою. Загальна її глибина не перевищувала 4–5 км.

Угруповання військ Кримського фронту мало наступальний характер і не відповідало умовам, що склалися, хоча командування знало про підготовку наступу противника. Усі дивізії були розгорнуті в одну лінію, піхота, танки й артилерія розміщені впритул до переднього краю, що ускладнювало маневр і виключало можливість створення сильних других ешелонів і резервів та призвело до великих втрат від авіації і вогню артилерії противника в перші ж хвилини бою.

На самому початку операції порушилося управління військами. Це стало наслідком тривалого перебування командних пунктів на одному місці, що дозволило противнику першими ж нальотами своєї авіації порушити зв'язок. Командування фронту не організувало оперативної взаємодії між арміями, зовсім не забезпечило взаємодії наземних військ з авіацією. Остання була розпилена і діяла поза загальним планом.

Причиною невдач були також бюрократично-паперові методи керівництва військами з боку командування фронту і представника Ставки генерал-полковника Л. Мехліса. Командуючий фронтом генерал-лейтенант Д. Козлов і його штаб віддавали накази з великим запізненням, без урахування обстановки, не знаючи дійсного положення військ.

Залишення Керченського півострова різко погіршило обстановку в районі Севастополя. Німецьке командування перекинуло сюди війська, що звільнилися, і розпочало третій наступ на місто. До початку червня 1942 р. під Севастополем були зосереджені основні сили 11-ї німецької армії та румунські війська у складі 10 піхотних дивізій, створено могутнє артилерійське угруповання, що нараховувало 670 гармат калібру від 75 до 420 мм, 655 протитанкових гармат і 720 мінометів. Крім того, противник мав дві 615-мм мортири і 800-мм гармату «Дора». Середня щільність артилерії становила 60 гармат і мінометів на

1 км фронту. На напрямі головного удару вона досягала 150 гармат і мінометів. За заявою Манштейна, такого масованого застосування артилерії вермахт не досягав у жодній операції Другої світової війни⁷⁷. Значно були посилені військово-повітряні і військово-морські сили. Для дій проти радянських кораблів противник виділив спеціально підготовлену авіаескадру в кількості 150 бомбардувальників та літаків-торпедоносців.

Приморська армія на цей час нараховувала 7 стрілецьких дивізій, 2 бригади морської піхоти, 2 стрілецькі бригади і 2 полки морської піхоти. У складі СОР нараховувалося 106 тис. 625 чол., 606 гармат і мінометів, 38 танків (Т-26) і 53 літака⁷⁸. Підвезення поповнення, боєприпасів, пального й інших матеріальних засобів для військ СОР у червні 1942 р. здійснювалося в дуже складній обстановці при пануванні противника на морі виключно бойовими кораблями і підводними човнами. У цілому ворог мав перевагу в піхоті й артилерії в 1,5 рази. На напрямі головного удару перевага виявилася ще більш значною, а в танках і авіації вона була абсолютною.

7 червня після потужної п'ятиденної авіаційно-артилерійської підготовки розпочався штурм. Протягом місяця радянські війська без підтримки авіації, відчуючи гострий брак матеріально-технічних засобів вели завзяті і кровопролитні бої. 2 липня 1942 р. керівництво СОР з дозволу Ставки евакуювалося із Севастополя. Трагедією для героїчних захисників міста стало те, що віце-адмірал П. Октябрський, який командував Чорноморським флотом та офіційно очолював оборону міста, не в повній мірі виконав наказ командування про евакуацію. На літаках та двох підводних човнах вдалось вивезти тільки частину керівного складу, захисники ж були залишені напризволяще. Люди вирушали до Кавказького узбережжя на дрібних плавзасобах, а то й просто вплав. Понад тисячу чоловік підібрали у відкритому морі. Більшість продовжувала чинити опір у надії на прихід сил флоту та евакуацію. Безнадійні бої припинилися тільки 12 липня⁷⁹. Лише невелика частина гарнізону змогла прорватися в гори, а основна маса потрапила в полон. Німецькі джерела повідомили про 90 тис. військово-полонених, узятих у захопленому місті⁸⁰.

Тривала (понад 250 днів) боротьба захисників Севастополя і втрати, яких зазнав ворог, порушили плани німецького командування, яке навесні й у першій половині літа 1942 р. не могло використовувати 11-у армію для наступу на інших ділянках радянсько-німецького фронту.

2.5. Операції військ Південно-Західного напрямку в першій половині 1942 р. Барвінково-Лозовська наступальна операція (18.01.42–31.01.42). Харківська катастрофа (12.05.42–29.05.42)

8 грудня 1941 р. Гітлер підписав директиву № 39 на перехід німецьких військ до стратегічної оборони на всьому Східному фронті. У ній зазначалось, що раптові сильні морози і пов'язані з цим труднощі щодо забезпечення військ вимагають негайно припинити всі великі наступальні операції і перейти до оборони ... та створити необхідні умови для поновлення великих наступальних операцій у 1942 р. Основним завданням військ вермахту на зимовий період було утримання зайнятих рубежів із метою виграшу часу на підготовку, нових стратегічних резервів, необхідних для операцій весни 1942 р. У директиві від 16.12.1941 р. групі армій «Південь» ставилося завдання: «Утримувати весь свій фронт. Направити всю енергію на захоплення Севастополя для того, щоб із Криму одержати резерви для південної групи армій»⁸¹.

Радянське верховне головнокомандування, з огляду на зміну співвідношення сил на фронті, наявність стратегічних резервів, перелом у роботі промисловості у середині грудня прийняло рішення про розгортання рішучого наступу на всіх основних стратегічних напрямках. Цей задум знайшов своє відбиття в ряді оперативних директив, відданих фронтам, а також у директивному листі №03 від 10 січня 1942 р. Перед збройними силами ставилося завдання не дати німецьким військам перепочинку, «гнати їх на захід без зупинки, змусити їх витратити резерви ще до весни, коли у нас будуть нові великі резерви, а в німців не буде більше резервів, і забезпечити, таким чином, повний розгром гітлерівських військ у 1942 р.» (директивний лист Ставки ВГК № 03 від 10 січня 1942 р.)⁸².